

Kazimierz Prószyński – « trzeci z braci Lumière »

Kazimierz Prószyński jest uważany za jednego z pionierów kinematografii, często nazywany « polskim Edisonem kinematografii». Louis Lumière przyznał kiedyś : "Byłem wraz z bratem twórcą filmu francuskiego, ale istniał również pewien Polak (...), który nas znacznie wyprzedził". W środowisku paryskim, Prószyński był nawet nazywany „trzecim z braci Lumière”.

Po zakończeniu I-szej wojny światowej w 1918 roku, w kinach na całym świecie można było oglądać filmy i reportaże ze wszystkich frontów, kręcone w okopach, z samolotów, z okrętów wojennych. Wszystkie te filmy były kręcone dzięki wynalezionej przez Kazimierza Prószyńskiego lekkiej i przenośnej kamerze **Aéroscope**.

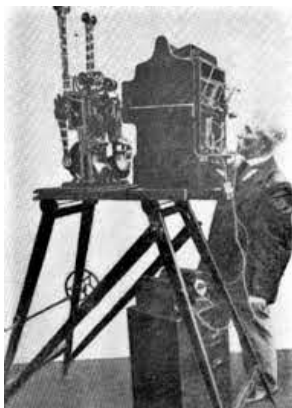
Kazimierz Prószyński urodził się 4 kwietnia 1875 roku w Warszawie, zmarł 13 marca 1945 (w wieku 69 lat) w Mathausen.

Jego dziadek, polski szlachcic Stanisław Antoni Prószyński posiadał zakład fotograficzny, został zesłany na Syberię za umieszczanie polskich symboli patriotycznych w tle na zdjęciach robionych w swoim zakładzie a ojciec, twórca pierwszego elementarza języka polskiego, był fotografem amatorem.

Kazimierz został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Fotograficznego w Warszawie a widząc techniczną smykałkę syna, ojciec wysłał go na studia na politechnice w belgijskim Liège.

W 1894 roku skonstruował jedno z pierwszych na świecie urządzeń, które pozwalało tak na rejestrację obrazu filmowego, jak i jego projekcję – **Pleograf**. Dokonał tego prawie rok wcześniej niż bracia August i Louis Lumière.

Pleograf na taśmie celuloidowej o długości od 100 do 150 metrów wykonywał ok. 3000 zdjęć na minutę (czyli 50 na sekundę), co zmniejszało efekt migotania i dawało wyraźniejszy obraz.

Biopleograf Prószyńskiego

W roku 1898, Prószyński wrócił do Warszawy i tam kontynuował prace nad udoskonaleniem Pleografu. W 1899 roku zaprezentował **biopleograf**, udoskonaloną wersję pleografu. Zastosował w nim dwie taśmy filmowe i dwa obiektywy rzucające na przemian obraz na ekran. Dzięki temu migotanie i drgania zostały jeszcze bardziej ograniczone.

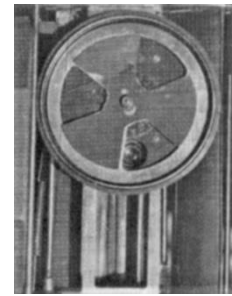
W roku 1901 Prószyński założył pierwsze w Polsce przedsiębiorstwo kinematograficzne pod nazwą „Pleograf” które zajmowało się promocją aparatów skonstruowanych przez wynalazcę oraz zrealizowanych przy ich użyciu filmów.

Pierwsze pokazy filmowe odbyły się pomiędzy 31 marca a 2 kwietnia 1902 roku w Teatrze Letnim w Ogrodzie Saskim. Publiczność zobaczyła wówczas obrazy dokumentujące życie codzienne w Warszawie, m.in. takie jak "Ślizgawka w Ogrodzie Saskim", "Ruch uliczny przed pomnikiem Mickiewicza" czy "Wyścigi". Jeszcze w tym samym roku Prószyński nakręcił dwa krótkie filmy, tym razem z udziałem aktorów teatralnych: Kazimierza Junoszy-Stępowskiego i Władysława Neubelta - "Powrót birbanta" oraz "Przygoda dorożkarza".

Pleograf 1894 r.

Na tych filmach obraz wciąż drgał, w poszukiwaniu optymalnej jakości obrazu, w roku 1902 Prószyński rozpoczął prace nad kolejnym wynalazkiem – **obturatorem** (kilkulistną migawką). Migawka złożona była z trzech cienkich skrzydełek, które obracały się wokół własnej osi z prędkością odpowiadającą liczbie obrazów. Jej zadaniem było przerywanie światła emitowanego przez projektor w czasie przesuwania się taśmy filmowej. Dawało to złudzenie płynności - oko widza przestawało rejestrować tak dużą częstotliwość migotań obrazu w czasie projekcji.

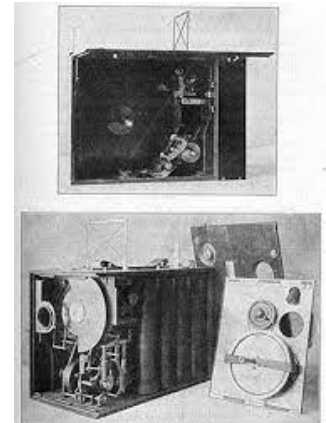

Obturator Prószyńskiego

Udoskonalenie urządzenia zajęło Prószyńskiemu kilka lat, podczas których jego wytwórnia filmowa splajtowała - zamiast promować i komercjalizować swój wynalazek, jego twórca wołał go ulepszać.

Równolegle, w roku 1907 Prószyński rozpoczął prace nad pierwszą na świecie przenośną kamerą którą nazwał **Aeroscope**.

Kamera miała innowacyjny napęd do przesuwu taśmy filmowej na sprężone w specjalnych zbiorniczkach powietrze. Wyposażona była też w żyroskop który w znacznym stopniu niwelował drgania rąk operatora i umożliwiał kręcenie filmu w ruchu.

Aeroscope Prószyńskiego

W roku 1908 Prószyński powrócił do Paryża gdzie kontynuował prace nad obturatorem oraz nad Aeroscope.

W 1909 obturator został zaprezentowany publicznie i Prószyński nawiązał współpracę z firmą Gaumont która uruchomiła seryjną produkcję projektorów z obturatorem wg. jego pomysłu.

W tym samym roku, Prószyński opatentował we Francji swój Aeroscope a uroczysta prezentacja miała miejsce 27 grudnia 1910 roku we Francuskiej Akademii Nauk.

W 1911 roku Prószyński przeniósł się do Anglii i tam również uzyskał patent na Aeroscope. Znalazł również inwestorów którzy uruchomili seryjną produkcję kamer.

22 czerwca 1911, Prószyński nakręcił przy pomocy Aeroscope pierwszy reportaż, a był to, nie mniej, nie więcej, reportaż z koronacji Króla Jerzego V.

Jego wynalazek otrzymał Złoty Medal na Międzynarodowej Wystawie Kinematograficznej w Londynie w roku 1913.

Aeroscope okazał się najbardziej znanym wynalazkiem Prószyńskiego. Setki tych lekkich i łatwych w obsłudze kamer były używane przez brytyjskich operatorów filmowych na polach walki I-szej wojny światowej, a nawet później, aż do końca lat 20-tych. Niektóre z nich były jeszcze spotykane na początku 2-giej wojny światowej.

Brytyjski reporter wojenny Geoffrey Malins, filmujący aerskopem w Belgii w 1914

W 1914 roku Prószyński zawarł związek małżeński z Dorothy Abrey, która wkrótce urodziła mu dwoje dzieci: syna Kazimierza i córkę Irenę.

Po wybuchu 1-szej wojny światowej, Prószyński z małżonką opuścili Anglię i przenieśli się do USA.

Tam też skonstruował nową i bardzo zminiaturyzowaną kamerę/projektor o wymiarach 27x19x11 cm. Projektor był wyposażony w silną żarówkę, koncepcji Prószyńskiego, o mocy 450 W.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w listopadzie 1918 roku, Prószyński z małżonką i dziećmi powrócił do Warszawy i w roku 1922 założył przedsiębiorstwo OKO które miało produkować i promować proste kamery przeznaczone dla szkół i dla szerokiej publiczności.

Jednakże kryzys ekonomiczny w latach 20-tych pokrzyżował te plany i firma Prószyńskiego zbankrutowała zdążwszy wyprodukować zaledwie 100 kamer, które nigdy nie trafiły do sprzedaży.

Podobno Prószyński własnoręcznie rozbił je młotkiem, nie chcąc, by ktokolwiek skopiował jego pomysły.

Mimo tej porażki, Prószyński nie załamał się i pracował nadal nad kolejnymi wynalazkami jak np. prosty projektor do wyświetlania filmów amatorskich oraz, stworzony w 1943 roku, już w czasie okupacji, **autolektor**. Urządzenie to miało służyć do nagrywania na starych, zużytych taśmach filmowych tekstów książek dla niewidomych - można powiedzieć, że wynalazek ten był "pra-dziadkiem" dzisiejszych audiobooków.

Wybuch Powstania Warszawskiego zastał Prószyńskiego w stolicy. Po jego upadku został pojmany przez Niemców i przewieziony najpierw do obozu koncentracyjnego Gross-Rosen, a następnie przeniesiony do Mauthausen-Gusen.

Tam, 13 marca 1945 roku, Prószyński zmarł. Dostłownie kilka dni później Amerykanie wyzwolili obóz.

Opracował : *mgr. inż. Andrzej Farnik, SITPF Paryż, kwiecień 2021*
